

152. Спішыце складаназлучаныя сказы, расстаўляючы, дзе трэба, знакі прыпынку.

1. Гаркавы смак жыўіцы на губах і сонца спелае над галавой павісла (*П. Панчанка*). 2. Сляды гарачыні яшчэ на тварах носім ды паплылі ўжо дні ў залатую восень (*П. Панчанка*). 3. Няспынна ідзе наперад жыццё і няспынна чароўна мяняецца воблік роднага краю (*К. Кірэенка*). 4. Дзень ніяк не хацеў саступаць месца вечару і неба доўга заставалася ясным і светлым (*Я. Колас*). 5. На палетках каласіцца маладое жыта і сінім морам разліваецца густы лён (*І. Грамовіч*). 6. То дождж вадаспадам сцякае то снег да асфальту прымёрз (*П. Панчанка*). 7. Над зямлёй быццам навісаў цяжар і павевы ветру насычаныя пахамі *расцвіўшай* грэчкі і свежаскошанага сена былі густыя цягучыя (*Т. Хадкевіч*). 8. Было бяскрайняе зорнае неба а пад ім — спакойная і цёплая вада (*Я. Брыль*). 9. Узыдзіце на адкрытую пляцоўку Нацыянальнай бібліятэкі і вам разгорнецца велічная панарама горада. 10. Над вадой ля берага ціха спіць аска ды лаза зялёная жаліцца-шуміць (*М. Багдановіч*). 11. Вечарэе і пахне кветкамі (*М. Лынькоў*). 12. Струменіць Нёман срэбраводны ў сваіх прыўдалых берагах а ў лозах ветрык вее ўзгодны і ходзіць шум па чаратах (*Я. Колас*). 13. Ёсць ворагі і ёсць сябры (*А. Куляшоў*). 14. Ніхто не зможа вычарпаць крыніцы а ёй самой ніколі не спыніцца (*С. Грахоўскі*). 15. Хто раскрые мудрасць жыцця і хто дасць адказы на ўсе пытанні? 16. Вільготны змрок спаўзае на лугі і гасне захаду журботная ўсмешка (*Я. Колас*). 17. Над галавой зіхацелі асеннія зоркі і свяціў мясячык-поўня (*І. Шамякін*).

Пракаменціруйце ўжыванне ў сучаснай літаратурнай мове выдзеленага слова.

§ 12. Правілы пабудовы складаназалежных сказаў, знакі прыпынку

Знакі прыпынку ў складаназалежных сказах з адной даданай часткай

153. На аснове табліцы раскажыце, як адрозніць падпарадкавальныя злучнікі і злучальныя словы. Дапоўніце інфармацыю пра ролю злучнікаў як сродку сувязі частак складаназалежных сказаў, улічваючы, што злучнікі — *нязменныя словы, якія не маюць назывной функцыі і не з'яўляюцца членамі сказа*.

§ 11-1

§ 0-12

Практ.
0-153

Практ.
1-153

Адрозненне падпарадкавальных злучнікаў ад злучальных слоў		
Злучальныя словы	Падпарадкавальныя злучнікі	
Адносныя займеннікі: <i>хто, што, які, чый, колькі</i>	Займеннікавыя прыслоўі: <i>дзе, куды, адкуль, чаму, навошта, як, калі</i>	<i>што, як, калі, каб, нібы, таму што, раз, хоць, пакуль, абы, бо</i>
Злучальнае слова з'яўляецца членам сказа	Злучнік як службовая часціна мовы не можа быць ...	
Злучальнае слова можна замяніць паўназначным словам	Замена злучніка ... словам немагчыма. Яго можна замяніць іншым злучнікам або ўвогуле ...	
Да злучальнага слова можна паставіць пытанне	Да злучніка нельга паставіць ...	
Злучальнае слова, як правіла, мае лагічны націск	Злучнік не выдзяляецца ...	

Практ.
153–1

154. Прачытайце сказы з твораў У. Караткевіча. Выпішыце спачатку сказы, у якіх часткі звязаны злучальным словам, потым — злучнікам. Падкрэсліце граматычныя асновы частак, растлумачце пастаноўку знакаў прыпынку.

1. На паўстанках, засыпаных лісцем бярозавым, дзе з пагардай цягнік двойчы ў дзень праляціць, у простаі хаце, пускаючы горкія слёзы, у калысцы будучы Колас ляжыць. 2. Здзіўлена гляджу на рукі, з якіх сышлі мазалі. 3. Зямля глядзіць азёрамі-вачыма на ясны свет, што стыне ў красе. 4. Штосьці часцей і часцей сню я, што з табою ўдваіх^м едзе між дрэваў начных да сваякоў. 5. За старым, закінутым млынам, дзе зарослы заліў ракі, скачуць жоравы на лугавіне — танканогія шляхцюкі. 6. Спачывае зямля пад гусцеючым^м ценем^м, мірна нюхае горкі пах травяны, як ара́ты, што звесіў рукі з каленяў і бяздумна сядзіць у канцы баразны. 7. Глянь, як свет забыты чакае святла і цеплыні, даўно забытых. 8. На той частцы, што яшчэ заставалася над вадою, спяшаліся дацвісці гусіныя лапкі і жоўты падбел. 9. Градабой быў такі, што цэлыя кавалкі лёду падалі на беднае жыта. 10. Я сумую па радзіме, па яе лугах і нівах, па трыпутніку, што гладзіў ногі збітыя мае.

Практ.
153–2

Назавіце часткі сказаў, ускладненыя адасобленымі членамі.

Якія радкі пісьменніка здзівілі вас, якія — сугучныя вашаму настрою і адчуванням?

Ці даўно вы трымалі ў руках зборнік вершаў любімага паэта?

Практ.
154–1–
154–3

155. Разгледзьце схемы складаназалежных сказаў. Раскажыце пра паста-ноўку знакаў прыпынку ў іх.

1. [^x], (што ...).

2. (Калі ...), [^x].

3. [^x , (які ...) ,].

У складаназалежных сказах паміж галоўнай і даданай часткамі ставіцца коска, калі даданая частка стаіць перад галоўнай або пасля яе: *Хоць тысячы цудоўных небасхілаў я перасек і ўбачу шмат другіх, пра небасхілы бацькаўшчыны мілай не мог нідзе я думаць без тугі* (П. Панчанка).

ня гледзячы на што?

(Хоць ...), [^x];

*Алешнік вельмі часта мяшаўся з лазняком, што рос моцнымі дружнымі купамі, уздымаючы ў лясны прыцэмак шызыя кучары** пераплеценага галля (І. Мележ).

які м?

[^x], (што ...).

Калі даданая частка стаіць у сярэдзіне галоўнай, яна выдзяляецца коскамі з абодвух бакоў: *Калісьці на тых абшарах, дзе сёння стаіць мястэчка Жыровічы, рос векавечны лес* (У. Ягоўдзік).

які х?

[^x , (дзе ...) ,];

Чалавек, які адарваў сябе ад прыроды, мне чамусьці нагадвае палявую кветку, пастаўленую ў душны і цесны пакой (З. Прыгодзіч).

які і?

[^x , (які ...) ,].

Калі даданая частка стаіць перад галоўнай і звязваецца з ёй пры дапамозе састаўных падпарадкавальных злучнікаў (*перш чым, затым што, пасля таго як, для таго каб, па меры таго*

як, да таго часу пакуль, з прычыны таго што, нягледзячы на тое што, дзякуючы таму што, у сувязі з тым што і інш.), то коска ставіцца паміж даданай часткай і галоўнай (злучнік не разрываецца): *Для таго каб праца давала плённыя вынікі, трэба прывучаць да сталых і сур'ёзных адносін да яе з малых гадоў* (Я. Колас).

з якой мэтай?
 ↓
 (Для таго каб ...), [^x].

Заўвага. Калі даданая частка сказа стаіць пасля галоўнай, коска ставіцца або перад другой часткай састаўнога падпарадкавальнага злучніка, або перад гэтым злучнікам у поўным яго складзе ў залежнасці ад сэнсу. Параўн.: *Трэба прывучаць да сталых і сур'ёзных адносін да працы з малых гадоў, для таго каб яна давала плённыя вынікі.*

з якой мэтай?
 ↓
 [^x], (для таго каб ...).

Трэба прывучаць да сталых і сур'ёзных адносін да працы з малых гадоў для таго, каб яна давала плённыя вынікі.

для чаго?
 ↓
 [^x], (каб ...).

У некаторых сказах злучнік або злучальнае слова знаходзяцца не ў пачатку, а ў сярэдзіне даданай часткі, тады коска ставіцца перад тым словам, з якога пачынаецца даданая частка: *А вас не цікавіла, аб чым думае рыбак, седзячы на беразе ракі?* (Г. Марчук).

што?
 ↓
 [^x], (аб чым ...)?

Пальчыкі рэдкага дажджу гарэзліва абмацаваюць шыбу акна, перад якім я працую, седзячы за вясковым сталом (Я. Брыль).

якога?
 ↓
 [^x], (перад якім ...).

Даданая частка, выражаная адным злучальным словам, у пазіцыі пасля галоўнай коскай не аддзяляецца: *Сяргей пайшоў і не сказаў куды.*

ч а г о ?
×] (куды).

Коскамі не выдзяляюцца ўстойлівыя выразы, якія суадносяцца з даданымі часткамі складаназалежных сказаў: *Але Сайка як ні ў чым не бывала падышоў да Максіма, прывітаўся* (Я. Колас).

156. Разгледзьце таблицу 2 у дадатку. Зрабіце вывад аб інтанаванні складаназалежных сказаў, звярнуўшы ўвагу на месца даданай часткі ў адносінах да галоўнай. Прывядзіце прыклады і пракаменціруйце адносіны паміж часткамі складаназалежных сказаў.

157. Прачытайце складаназалежныя сказы. Спішыце, расстаўляючы прапушчаныя знакі прыпынку і раскрываючы дужкі. Раствлумачце пастаноўку знакаў прыпынку і напісанне слоў.

1. Н(е/і) любіць старая калі ся(д/дз)яць без справы (Г. Марчук).
2. Каб сэрцу твайму хоць крыху паля(з/х)чэла апошняю кроплю крыві я а(д/дд)ам (І. Карэнда).
3. Тут куды н(е/і) зірні паўсюль узгоркі ды нізіны (М. Бусько).
4. Небасхіл^{сл} ра(с/ш)чысціўся быццам яго падмялі (М. Даніленка).
5. Чароўныя вочкі-зорчкі ад погляду якіх на душы рабілася спакойна і (т/ц)ёпла зіха(т/ц)елі нейкім мяккім с(ь/?)вятлом (Г. Атрошчанка).
6. Нягледзячы на (т/ц)ёплае летняе надвор(ь/’)е лю(д/дз)і ведалі што н(е/і) за гарамі восен(ь/?)скія халодныя дажджы і с(ь/?)пяшаліся атрымаць асалоду ад кожнага жнівен(ь/?)скага дня (Д. Пятровіч).
7. На небе з(ь/’)явіліся чорныя хмары з якіх раптоўна пасыпаўся па(т/ц)еркамі град (С. Наркевіч).

158. Спішыце, устаўляючы прапушчаныя ў словах літары і расстаўляючы неабходныя знакі прыпынку. Раствлумачце напісанне слоў з устаўленымі літарамі.

1. Максім зняў пінжак і выціраючы з твар.. пот зірнуў на стромкую таполю якая расла каля будынк.. станцыі (Я. Галубовіч).
2. Пачынаецца кожны дзень з той зары што загляне ў аконца (П. Макаль).
3. На асфальце як на шкле танчаць кроплі (М. Кандратаў).
4. Пра

важную падзею ў культурным жыцц..і горад.. да якой заставалася меней як месяц напісала мясцовая газета (*Г. Карэнда*). 5. Пасля абед.. калі ў навакол..і ўсё жывое заціхала прыходзіла адчуван..е вечнага спако.. (*Л. Валасюк*). 6. У ла..чыне пад шатамі альхоўніку нібы ў ка..цы струменіць гаманкая рачулка (*М. Бусько*). 7. Лета са свайго куфр.. выкідала дзіўныя дзянёчкі ўперамежку з цёплымі дажджамі кроплі якога дзіравілі тоўсты слой пыл.. альбо танчылі перад людзьмі (*С. Наркевіч*).

159. Прачытайце тэкст. Падбярыце заглавак у адпаведнасці з асноўнай думкай.

У фондах Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі нямала прадметаў мастацтва якія маюць не толькі еўрапейскую але і сусветную каштоўнасць. У большай ступені гэта творы жывапісу, работы як айчынных мастакоў так і прадстаўнікоў іншых краін чые карціны ў свой час былі набыты музеем.

Для беларускага мастацтва імя Язэпа Драздовіча ўнікальнае і сімвалічнае.

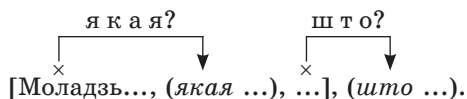
Сучаснікі параўноўвалі Драздовіча з Леанарда да Вінчы па ўніверсальнасці яго інтарэсаў і захапленняў. Драздовіч вывучаў гісторыю, археалогію, этнаграфію Беларусі. Ён займаўся скульптурай, графікай, жывапісам, літаратурай, выкладаў.

У 1930-я гады Язэп Драздовіч ствараў свае касмічныя серыі. Дбайна вывучаў астранамічную літаратуру ў бібліятэцы Віленскага ўніверсітэта і распрацоўваў свае тэорыі ўзаемадзеяння планет і праекты лятаючых касмічных апаратаў і ракет.

У той час лічылі што ўсе планеты заселены. Сваю задачу як мастака Драздовіч бачыў у тым каб падрабязна расказаць пра жыццё на іншых планетах. У музейнай экспазіцыі прадстаўлены дзве яго жывапісныя работы з серыі «Жыццё на Сатурне». Мастак стварае пейзажы ў якіх падрабязна паказваецца свет убачаны ва ўяўных касмічных падарожжах. Архітэктура, прырода, геаграфічныя асаблівасці на іншых планетах, адлюстраваныя аўтарам, шмат у чым нагадваюць зямныя пейзажы. У вугле карціны мастак абавязкова ставіў знак ці сімвал планеты, на адвароце дэталёва апісваў само месца.

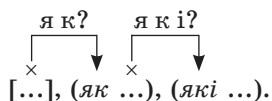

вучыцца ў розных установах адукацыі, павінна разумець, што ў яе руках будучае нашай краіны (З газеты).

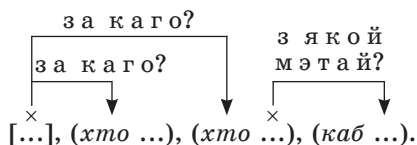

Заўвага. Калі сузалежныя даданыя часткі звязаны спалучальнымі злучнікамі, то коскі паміж імі ставяцца, **як і пры аднародных членах сказа:** *Дзяўчына ўспамінала і як яны пазнаёміліся, і як яны не маглі нагаварыцца, і як яна першы раз пачула «кахаю». Люблю мой сад у маёвым ранку, як тоне ён у расістай мгле, як ліпа шэпчацца пры ганку і як зязюлька «ку-ку» ідзе (Цётка).*

2. Паслядоўнае падпарадкаванне — падпарадкаванне, пры якім даданыя часткі ўтвараюць ланцужок: першая адносіцца да галоўнай часткі, другая — да першай даданай і г. д.: *Аляксей любіў лес, як можа любіць яго толькі чалавек, які, можна сказаць, вырас у лесе і адчувае сябе ў ім як дома (І. Мележ).*

3. Змешанае падпарадкаванне — падпарадкаванне, пры якім даданыя часткі адначасова звязваюцца сузалежным і паслядоўным падпарадкаваннем: *Я за тых пад'ём свой голас, хто працуе чэсна, дбайна, хто кладзе трыду ў нямала, каб жыццё закрасавала (Я. Колас).*

Практ.
161–1

162. Прачытайце тэкст, вызначце яго асноўную думку. Вусна ўзнавіце прапушчаныя знакі прыпынку. Выпішыце складаназалежныя сказы, пабудуйце іх схемы.

Край дзе чалавек жыў у шчаслівую пару свае маладосці дзе ў размовах і забавах ён сустракаў сапраўдную шчырасць і даверлівасць душы зычлівых і добрых сяброў у памяці паўстае ў найпрыгажэйшых колерах. Там здаецца яшчэ не скончыўся той залаты век калі чалавек не разумеў што такое нядоля і пакуты. Рэчкі там з малака і мёду. Хто ж з краёў далёкіх не сумуе па сваіх ваколіцах? Там нашы жаданні і думкі жывуць туды хацеў бы ляцець я на крылах!.. (*Паводле Я. Баршчэйскага*).

163. Разгледзьце схемы складаназалежных сказаў з некалькімі даданымі часткамі. Раскажыце пра пастаноўку знакаў прыпынку паміж часткамі складаназалежных сказаў з некалькімі даданымі часткамі.

1. [^x], (што ...), (бо ...), (як ...).

2. [^x], (які ...), (які ...) і (які ...).

3. [^x], (што ...), і (што ...), і (што ...).

К о с к а й р а з д з я л я ю ц ц а д а д а н а я ч а с т к і , я к і я а д н о с я ц ц а д а а д н о й г а л о ў н а й а б о д а п а п я р э д н я й д а д а н а й ч а с т к і : *Раніцою, калі гарачае летняе сонца добра ўбярэцца ў сілу, вы бачыце, як на травах яшчэ зіхацяць празрыстыя краплінкі расы* (А. Бачыла).

калі? што?
[^x], (калі ...), ..., (як ...).

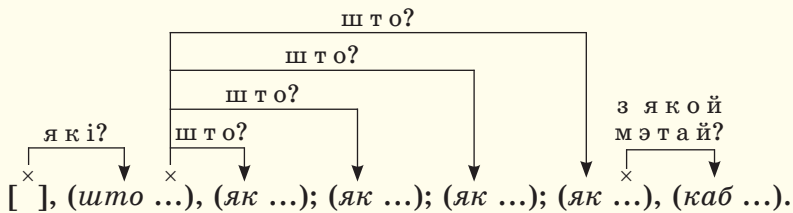
Калі аднародныя даданыя часткі звязваюцца пры дапамозе адзіночных злучнікаў *і, ды* (у значэнні *'і'*), *або, ці*, то паміж імі к о с к а н е с т а в і ц ц а : *Праз пяць гадоў я зноў наведаў Вусце, прытулак дум, абраны мой куток, дзе высіцца Вусцяньскі мой грудок і вецер лёгенька гайдаецца на куце* (Я. Колас).

які?
які?
[^x], (дзе ...) і (...).

Люблю зямлю, дзе ёсць дзіцячая казка, дзе ёсць дзяцінства і ёсць маладосць (А. Вярцінскі).

якую?
якую?
якую?
[^x], (дзе ...), (дзе ...) і (...).

Кропкай з коскай могуць раздзяляцца разгорнутыя даданыя часткі складаназалежнага сказа, падпарадкаваныя адной і той жа частцы, пры адсутнасці паміж імі злучальнага злучніка, асабліва калі ў сярэдзіне гэтых даданых частак ёсць свае даданыя: *Быў гэтакі вечар веснавы, што чуць было здалёк, як люстра возера ў цішы разбіў мой паплавок; як, зачэпіўшыся ў бары за верхавіны дрэў, зары нягаснучай прамень над Нараччу звінеў; як ападалі кроплі рос на травы, на лісты; як сцежкай па імхах лясных падкрадвалася ты, каб нечакана вочы мне далонямі закрыць* (М. Танк).

164. Прачытайце тэкст. Да якога стылю ён належыць? Чым вызначаецца народны каляндар беларусаў? Назавіце складаназалежныя сказы, сэнсавыя адносіны паміж іх часткамі. Раствлумачце пастаноўку знакаў прыпынку паміж часткамі складаназалежных сказаў.

У беларусаў спрадвеку вёўся свой каляндар. У ім з пакалення ў пакаленне занатоўваўся, перадаваўся светапогляд^с нашага народа, яго невычэрпная фантазія, глыбокае веданне прыроды і любоў да яе. **Нашы продкі заўсёды імкнуліся зразумець хаос*, каб упарадкаваць яго.** Таму беларускі народны каляндар — гэта міфапаэтычнае ўяўленне пра час, ён упарадкоўвае, выбудоўвае ў пэўную паслядоўнасць функцыі нацыянальнага космасу. Ён сакральны*, як і паасобныя беларускія каляндарныя святы, што фіксуюць пэўны час.

У сваю чаргу, кожнае каляндарнае свята мае сваіх дзейных асоб, і яны ў народных уяўленнях таксама набываюць рысы святасці. Гэтымі дзейнымі асобамі раней маглі быць пэўныя боствы або легендарныя продкі, якія, як лічылася ў старажытнасці, уплывалі на жыццё людзей і да якіх звярталіся па дапамогу. Так паступова развіваўся культ святых, што ляжыць у аснове народнага календара (*З часопіса «Маладосць»*).

Складзіце схемы выдзеленых сказаў.

165. Прачытайце тэкст. Вызначце яго тэму і стыль. Якую назву можна даць тэксту? Чаму Святы Мікалай лічыцца ў беларусаў найбольш паважаным? Выпішыце, расставяючы патрэбныя знакі прыпынку, спачатку складаназлучаныя сказы, потым — складаназалежныя. Пракаменціруйце пунктуацыйнае афармленне выпісаных сказаў.

Мы ўжо прызвычаліся да сучаснай казкі пра тое што Святы Мікалай жыве ў снежнай Лапландыі якая знаходзіцца на поўначы Еўропы. Прыгожая казка. Але мала хто з нас ведае што парэшткі* Святога Мікалая захоўваюцца ў паўднёвым горадзе на беразе Адрыятыкі дзе растуць пальмы і дзе снег выпадае зрэдку. А за святочным навагоднім персанажам хаваецца жыццё рэальнага чалавека Мікалая Мірлікійскага які жыў у IV ст. н. э. у старажытным горадзе Міры Лікійскія. Культ Святога Мікалая якога яшчэ клічуць Мікалаем Цудатворцам або Мікалаем Угоднікам стаў адным з самых шанаваных на тэрыторыі Усходняй Рымскай імперыі потым Візантыі дзе ён лічыўся абаронцам вернікаў ад няверуючых. Адсюль культ святога перайшоў на старажытнарускія землі і Святы Мікалай зрабіўся любімым святым праваслаўнай царквы.

Хрысціянскія паданні сведчаць пра тое што Святы Мікалай зрабіў шмат добрых спраў. Аднак у гісторыю сусветнай культуры ён увайшоў перш за ўсё сваім знакамітым учынкам. Святы Мікалай непрыкметна падкінуў грошы ў хату дзе жыла бедная сям'я каб уратаваць яе ад галоднай смерці.

Святы Мікалай адзін з найбольш паважаных хрысціянскіх святых таксама і ў нашай краіне. Як жа ён патрапіў да нас? Пасля прыняцця хрысціянства адным з заменнікаў боства падземнага свету жывёлагадоўлі і багацця апекуна аграрнымі справамі Вялеса на нашых землях зрабіўся Мікалай Мірлікійскі празваны ў народзе Святым Міколам. Лічылася што ён спрыяе земляробам звязаны з зямнымі водамі апякуецца жывёламі пчалярствам. Згодна з беларускім культам ушанавання Святога Мікалая ён па сваёй значнасці набліжаецца да ўшанавання самога Бога.

Свята ў гонар Міколы праваслаўныя адзначаюць 22 мая і 19 снежня а католікі — 6 снежня.

У паданнях пра цуды Святога Мікалая распаўсюджаных па ўсім свеце цвёрда гучыць думка вельмі важная для ўсіх нас. Дабро павінна здзяйсняцца не за ўзнагароды не для задавальнення асабістага самалюбства а з сапраўднай любові да блізкіх і лепш за ўсё здзяйсняць яго самому застаючыся непрыкметным і невядомым (*З часопіса «Маладосць»*).

166. Прачытайце народныя прыкметы, звязаныя са святкаваннем дзён у гонар Святога Мікалая. Спішыце, расстаўляючы, дзе патрэбна, знакі прыпынку.

1. Колькі адзін Мікола дасць снегу столькі другі дасць травы.
2. Мікола 22 мая правае лета Мікола 19 снежня правая зіма.
3. Прыйшоў Мікола сей не пытай ні ў кога.
4. Прыпасай сена да Міколы не бойся зімы ніколі.
5. Юрый з цяплом а Мікола з кармом.

На аснове даведачнай літаратуры напішыце сачыненне-мініяцюру аб народных святах на тэму «Маё любімае народнае свята» («Свята беларускага народнага календара», «Святы вясновага (летняга, зімовага, восеньскага) цыкла», «Сямейная абраднасць беларусаў»), ужываючы складаназлучаныя і складаназалежныя сказы.

167. Прачытайце сказы. Спішыце, расстаўляючы знакі прыпынку і ўстаўляючы прапушчаныя літары. Пракаменціруйце пунктуацыйнае афармленне запісаных сказаў і напісанне ўстаўленых літар.

1. Не дай сабе права забыць той куток дзе звездаў пя..чоту матулі дзе першы зрабіў у жыцці сваім крок і голас твой людзі пачулі (*М. Болсун*).
2. Паставіўшы на мурава..ую прыступку сумку ён пайшоў аглядаць сваю сядзібу якая хоць і парасла травой і зел..ем але ўсё роўна мела прыстойны выгляд (*Л. Валасюк*).
3. Над ім кружыўся цэлы рой разгнева..ых вос якіх ён незнарок патрывожыў і ад якіх адбіваўся цяпер (*В. Макарэвіч*).
4. Спрэчку якая вось-вось зноў магла ўспыхнуць як полымя на леташнім сушняку перапыніла Наталачка^{сн} (*М. Даніленка*).
5. Мужчыны прымоўклі ўздыхнулi. Відаць кожны прыгадаў тую веснюю і ..часлівую пару калі ты малады і сонца свеціць табе найярчэй чым каму і зоркі ўночы зіхацяць як брыл..янты і ўсё ў цябе яшчэ наперадзе... (*Ю. Зарэцкая*).
6. А малочна-белыя аблокi нагадвалi вялікія шматкі ваты прышпіле..ыя так блi..ка да зямлі што калі забрацца на дах высокага будынка то абавя..кова схопiш п..ц..р-нэй нябесны кавалак (*А. Камісарава*).
7. У Нацыянальнай бібл..тэцы Беларусі як і ва ўсіх бібл..тэках свету найбольш старыя каштоўныя і рэ..кія выдан..i і рукапісы вылучаны з агульнага фонду ў асобны збор бо вымагаюць адмысловых умоў захаван..я і бяспекі (*Т. Рошчына*).
8. У жыцці відаць заўсёды існуе нейкая залежнасць паміж тым што было і што ёсць (*У. Федасеенка*).

- Выпішыце дзеепрыметнік, разбярыце слова па саставе.

168. Утварыце з двух простых сказаў пад лічбамі 1, 2, 3, 4 складаназалежныя сказы. Бяззлучнікавыя складаныя сказы (пад лічбамі 5, 6) перабудуйце ў складаназалежныя. Сказы запішыце ў адпаведнасці з пунктуацыйнымі нормамі. Вызначце сэнсавыя адносіны паміж часткамі складаназалежных сказаў. Патлумачце пастаноўку знакаў прыпынку ў складаназалежных сказах.

1. З захапленнем перачытваю твор Я. Коласа «На ростанях». У трылогіі паказаны яркія характары і маляўнічыя палескія мясціны. 2. Брат вельмі добра валодае камп'ютарам. Праца брата звязана са сферай інфармацыйных тэхналогій. 3. Даўно хачу набыць тлумачальны слоўнік. У тлумачальным слоўніку можна знайсці значэнне любога слова. 4. Маша аддае многа часу на вывучэнне біялогіі і хіміі. Дзяўчына з дзяцінства марыць аб прафесіі ўрача. 5. Прыйдзе лета — наступіць гарачая пара для працаўнікоў сельскай гаспадаркі. 6. Сяргей быў удзячны сястры: яна дапамагла выбраць цудоўны падарунак для маці.

169. Дапішыце складаназалежныя сказы. Пракаменціруйце іх пунктуацыйнае афармленне.

1. Гэты дзень мне запомніцца на ўсё жыццё...
2. На школьнае свята ў гонар Дня Перамогі былі запрошаны вэтэраны...
3. Заўсёды трэба думаць не толькі пра сябе, але і пра іншых...
4. Каб паспяхова здаць экзамены...
5. Ведаць правілы пунктуацыі неабходна...
6. Калі Надзея заўважыла знаёмых...

170. Складзіце складаназалежныя сказы па наступных схемах і запішыце:

1. [^x], (). 2. (), [^x]. 3. [... , (), ...].

4. [^x], () і (). 5. [... , (), (), ...], ().

Сфармулюйце правілы пастаноўкі знакаў прыпынку ў складаназалежных сказах, выкарыстоўваючы для прыкладаў запісаныя сказы.

Зрабіце поўны сінтаксічны разбор аднаго складаназалежнага сказа.

171. Прачытайце тэкст. Вызначце тэму і асноўную думку тэксту. Падбярэце загаловак.

У кожнага чалавека апроч вялікай Бацькаўшчыны — краіны з якой звязана яго жыццё ёсць і малая радзіма — месца паселішча дзе ён нарадзіўся. У старадаўнія часы людзі атаясамлівалі сябе перш за ўсё з вёскай мястэчкам дзе яны нарадзіліся адкуль паходзіла іх сям'я. Захоўваючы памяць пра сваіх продкаў, пра свой род на некалькі пакаленняў у мінулым, яны імкнуліся пакінуць нашчадкам і гісторыю свайго роднага кутка. А калі вобразы тых ці іншых падзей раствараліся ў прыцемках далёкіх часоў, то абавязкова спрабавалі самастойна тлумачыць тую або іншую з'яву. Так з'яўляліся легенды пра паходжанне розных населеных пунктаў (*Паводле І. Аўласенкі*).

Выпішыце складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі, расстаўляючы, дзе патрэбна, знакі прыпынку. Пракаменціруйце пастаноўку знакаў прыпынку.

Назавіце кантэкстуальныя антонімы.

Практ.
171–1

172. Прачытайце, вызначце тэму і асноўную думку тэксту. Падбярэце загаловак.

Міхась вельмі любіў сваіх бацькоў. Нават ненадоўга ад'езджаючы кудысь ён заўсёды тэлефанаваў маці хаця сустракаліся яны не так часта як хацелася б. Як і любы дарослы чалавек, ён амаль не меў вольнага часу, выходзіў з дому яшчэ на ранку, а вяртаўся позна, калі ўсе спалі. У ягонай душы з года ў год расло адчуванне што жыццё нясецца страляю што яно хутка робіць дзяцей дарослымі а дарослых — старымі. А людзі ў гэтай гонцы нічога не заўважаюць: няма часу прыпыніцца, перавесці дух, азірнуцца назад. Міхась добра памятаў сваіх бацькоў, калі ім было па трыццаць гадоў. І цяпер ён здзіўляецца што ім ужо па шэсцьдзясят што гады так хутка праляцелі. Але яму самому амаль сорок, расце сын, а на галаве яго бацькі ўжо ляжыць, не растаючы, снег... Міхасю вельмі хацелася б спыніць гэты бязлітасны час, але... (*Паводле Д. Пятровіча*).

Выпішыце складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі часткамі, расстаўляючы, дзе патрэбна, знакі прыпынку.

• Выпішыце з тэксту лічэбнікі, праскланяйце іх.

Растлумачце выраз *перавесці дух*.

§ 12–1

173. Напішыце невялікае сачыненне-разважанне «Любоў да бацькоў (Бацькаўшчыны)».